

Afrika tar sats!

En stor del av världens framtid finns i Afrika. Medan den globala folkmängden enligt FN:s projektioner beräknas kulminera inom något decennium fortsätter Afrikas att växa. Över hälften av den globala befolkningstillväxten under de närmaste tre decennierna kommer att ske i Afrika, särskilt söder om Sahara. Det innebär att en allt större del av världens barn och unga kommer att finnas på denna kontinent. Vid nästa sekelskifte kommer, enligt beräkningar, omkring hälften av alla födselar att ske där.

Detta ger kontinenten stor möjlig ekonomisk tillväxtkraft. Samtidigt är det naturligtvis av avgörande betydelse att denna utnyttjas väl för att åstadkomma en väsentlig höjning av levnadsstandarden i breda folklager på sätt som är hållbara över tiden med avseende på social utveckling och påverkan på klimat och miljö. Det kräver bl a stora investeringar i utbildning, god sanitet, fungerande hälsovård, energi-, transport och kommunikationssystem, ökad jämställdhet och inte minst fred och utveckling av demokratiska och korruptionsfria politiska och rättsliga institutioner. Just sådant är utgångspunkten för den Agenda 2063 som den Afrikanska unionen enades om 2013 med sju centrala mål för utvecklingen under det följande halvsekle.

Det finns en hel del som talar för att AU:s ambitiösa agenda kan lyckas. Jämfört med situationen på 1960-talet när de europeiska kolonialmakterna lämnade kontinenten finns i dag kraftfulla förebilder för fungerande utvecklingsstrategier. Inte minst har den ekonomiska utvecklingen i stora delar av Asien visat att det är möjligt att få stadigvarande ekonomisk tillväxt och trycka ner massfattigdomen genom att öppna för handel och deltagande i den globala arbetsdelningen. En annan inspiration kan ha varit utvecklingen av den inre marknaden i Europa som nu ser ut att kunna följas av det nya afrikanska frihandelsområdet.

En viktig faktor bakom bl a utvecklingen i östra Asien är de kraftigt minskade interkontinentala transportkostnaderna. Detta är nu något som kan hålla på att ändras både på grund av ökade energikostnader och de svårigheter för att upprätthålla säkra globala leveranskedjor som uppstår som följd av rysk krigspolitik, politiska spänningar i Stilla-havsområdet och turbulens i Mellanöstern. En konsekvens är att framtiden för Kinas nya sidenväg (Sjöholm 2022) blivit mer osäker. Men för Afrika, som ligger där det ligger, kan detta visa sig bli mindre problematiskt och rentav ge strategiska konkurrensfördelar. Till det kommer att den globala klimatomställningen öppnar nya möjligheter genom tillgång till strategiska råvaror och goda möjligheter till energiproduktion utan fossila bränslen.

Men det finns många mörka moln på himlen.

När det gäller inflytandet från och interaktioner med andra länder så har icke-auktoritära regimers positioner i de afrikanska länderna flyttats fram (The Economist 2024). EU är visserligen den största handelspartnern, men följs tätt av Kina. Handelsutbytet med Förenade Arabemiraten har nästan tredubblats sedan 2008 och är nästan uppe i nivå med USA – vars handel med kontinenten i stället minskat med nästan 50 procent sedan 2008. Kinas massiva investeringar under 2000- och 2010-talen har visserligen mattats av, men i stället har Förenade Arabemiraten trätt fram som en viktig aktör även här, liksom Turkiet och Indien.

Det ökade utbytet med auktoritära länder innebär risker för den demokratiska utvecklingen genom att det möjliggör för auktoritära ledare att stärka sin makt utan att obehagliga frågor ställs eller sanktioner riskeras. Skiftet i inflytande syns även i den militära närvaron. De franska trupper som tidigare bidrog till att upprätthålla säkerheten i Mali och Burkina Faso har ersatts med Wagner-soldater. V-Dem institutet vid Göteborgs universitet skriver i sin årsrapport för 2024 att autokratisering fortsätter att vara den dominerande trenden i världen. Enligt rapporten är nivån på demokrati, mätt för genomsnittslandet eller genomsnittspersonen, tillbaka på 1980-talets nivåer. Sedan 2009 har fler levit i länder som går mot ökad autokrati än i länder som demokratiseras. Afrika är inget undantag. Till exempel har flera länder söder om Sahara på senare år drabbats av statskupper (Gabon och Niger 2023) eller militärt övertagande (Burkina Faso, Guinea, Mali, Sudan och Tchad). Jumboplatsen på institutets demokrati-topplista hålls av Eritrea (näst sist är Nordkorea). Det finns också ljusglimtar, som positiv demokratisk utveckling i Gambia och Seychellerna, men det är fler länder som går mot ökad autokrati.

Uppföljningar av utvecklingen i förhållande till de mål som sattes upp i Agenda 2063 visar att framstegen under den första tioårsperioden varit begränsade eller uteblivit på flera väsentliga områden (African Governance Report 2019). Ett exempel är utbildning där tillgängligheten till skolor på alla stadier visserligen ökat men där kvaliteten har försämrats.

Detta temanummer, och ytterligare några artiklar som publiceras i höst, ägnas åt analyser av förutsättningarna för ekonomisk utveckling på olika delar av den afrikanska kontinenten. Inledningsvis ger Jörgen Levin en översikt över Afrikas handel – dess förutsättningar, egenskaper, möjligheter och utmaningar – mot bakgrund av framväxten av det afrikanska frihandelsområdet (Africa Continental Free Trade Area, AfCFTA). Levin pekar på utmaningar för afrikanska länder att förbättra sin position i de globala värdekedjorna. Han framhåller att handel i afrikanska länder bör ses i ett bredare utvecklingsperspektiv som del i en utvecklingsagenda som kan uppnå hög stabil ekonomisk tillväxt och en förbättrad levnadsstandard, särskilt för grupper av befolkningen i de lägre inkomstnivåerna.

Även om andelen fattiga i befolkningen minskade från 56 procent till 36 procent under perioden 2000–22 kommer fler än hälften av Afrikas länder

inte klara målet att halvera fattigdomen till 2030. Jörgen Levin och Njuguna S Ndung'u diskuterar i en följande artikel hur den ekonomiska tillväxten kan bidra bättre till minskad fattigdom. I stora drag handlar det om grundläggande faktorer som ökad produktivitet och investeringar i humankapital och realkapital, vilket i kombination med väl fungerande institutioner kan påskynda Afrikas strukturomvandling. Men Afrikas 54 länder har olika förutsättningar för att lyckas.

Mohammad H Sepahvand går i en artikel ännu djupare in på hur det internationella samfundets åtagande 2015 att utrota fattigdom och hunger kan lyckas. Han fokuserar på den del av världen som trots enorma utmaningar har gjort vissa framsteg i ansträngningarna att minska hungern och livsmedelssäkerheten: Afrika söder om Sahara och dess Sahelområde. Produktiviteten inom jordbrukssektorn, och särskilt kvinnornas roll inom sektorn, lyfts fram som viktiga faktorer. Sepahvand pekar också på vikten av tillgång till tillförlitlig statistik för ekonomisk och social utveckling; bristande kunskap om läget och utvecklingen försvårar politiska beslut och planering.

Även Sveriges relationer till Afrika förändras. Det svenska biståndet är inne i en förändringsperiod. Biståndet kopplas starkare till svenska utrikes- och inrikespolitiska intressen med en tydligare ambition att koncentrera biståndet med vikt på närområdet. I reformagendan finns en uttrycklig vilja att öka synergier mellan handelspolitiken och biståndspolitikerna och nå bredare relationer bortom biståndet. I temadelens avslutande artikel beskriver Jan Pettersson vad det är som förändras, vilka drivkrafterna bakom förändringen är och varför den sker just nu. Han konstaterar bl a att mycket talar för att detta innebär en förskjutning i utvecklingsarbetet mot medelinkomstländer.

Sammantaget finns det många orosmoln, inte minst utvecklingen mot ökad autokrati och de påfrestningar som följer av klimatförändringarna. Samtidigt finns det många lovande initiativ, inte minst i form av Agenda 2063 och det afrikanska frihandelsområdet. Det är tydligt att det finns en stor potential för kontinenten; frågan är om det i dagens polariserade värld finns tillräcklig kraft för demokratiska ledare att fatta beslut som leder till ökat välbefinnande för många.

Karin Edmark och Lars Hultkrantz

African Governance Report (2019), "AGENDAS 2063 & 2030: IS AFRICA ON TRACK?", Mo Ibrahim Foundation, https://mo.ibrahim.foundation/sites/default/files/2020-02/African_Governance_Report_2019.pdf.

Sjöholm, F (2022), "Den nya Sidenvägen – ekonomiska orsaker och effekter", Ekonomisk Debatt, årg 50, nr 2, s 5–22.

The Economist (2024), "Africa is Juggling Rival-powers like no other Continent", The Economist, 28 februari 2024, <https://www.economist.com/international/2024/02/28/africa-is-juggling-rival-powers-like-no-other-continent>.

REFERENSER